

การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*

AN ANALYSIS OF BUDDHIST ETHICS IN THE PRESERVING NATURE AND ENVIRONMENT

ผศ.ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัน,

พระมหาพพน กตสาโร/แสงย้อย, ผศ.ดร.

Asst.Prof.Dr. Chakkapan Wongpornpavan

Phramaha Papon Katasalo/Seangyoy, Asst.Prof.Dr.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus, Thailand

Email: chakkapan.wong@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) ศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 3) ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วอภิปรายผลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ มีประโยชน์และสามารถสนองความต้องการของมนุษย์หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพได้ รวมไปถึงสิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น ป่าไม้ แม่น้ำ สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งมักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์

พุทธจริยศาสตร์มีความเชื่อมโยงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศวิทยามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยนิเวศวิทยาสอนให้มนุษย์รู้จักรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนพุทธ จริยศาสตร์สอนให้มนุษย์มีเมตตาและให้ปฏิบัติต่อธรรมชาติเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ย่อมมีผลต่อเนื่องไปถึงการคงอยู่ของชีวิตและสิ่งอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและที่สำคัญทำให้มนุษย์ได้เข้าใจว่าไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เป็นเพียงสิ่งๆ หนึ่งที่อยู่ภายใต้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น มนุษย์จึงไม่ควรที่จะไปจัดการกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ให้ยอมรับว่ามนุษย์เป็นเพียงผู้อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่ ถ้าขาดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์มนุษย์ก็ดำรงชีวิตอยู่ไม่ได้ หน้าที่ของมนุษย์จึงต้องช่วยกันรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, การรักษา, ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

* ได้รับบทความ: 12 มกราคม 2567; แก้ไขบทความ: 22 กุมภาพันธ์ 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2567.

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the concepts of nature and environment 2) to study Buddhist ethics related to nature and environment and 3) to analyze Buddhist ethics in the preserving nature and environment. It is a documentary research, by studying documentary information and related research and analyzing the results with a descriptive method. The research found that:-

The nature and environment are things that occur naturally, useful and able to meet the needs of humans or human can be used to benefit in their livelihoods, including there are physical and biological characteristics around humans that occur naturally and man-made things such as forests, rivers, wildlife, etc., which are always changing both naturally and by human actions.

Buddhist ethics has been linked to nature and the ecological environment from the past to the present. The ecology teaches humans how to preserve nature and the environment. On the other hand, Buddhist ethics teaches people to be kind and to treat nature as part of their lives. The destruction of nature and environment would have consequences for the existence of life and other things that are related to nature and the environment.

The preserving nature and environment according to Buddhist ethics is a study aimed at understanding the roles and functions of human beings toward nature and the environment, and most importantly, it makes people understand that they are not the center of nature and environment, but it's just something One that is subject only to nature and the environment, therefore, humans should not deal with nature and environment, but to accept that humans are merely residents of nature and environment to live, without nature and a rich environment humans cannot survive. It is the duty of humans to help preserve nature and environment to remain sustainable forever.

Keyword: Buddhist ethics, preserving, nature and environment

บทนำ

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมนุษย์มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในลักษณะที่เป็นกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต กล่าวคือมนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และกิจกรรมเพื่อการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ โดยการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาสร้างเสริมสิ่งเสพบำรุงบำเรอเครื่อง

อำนวยความสะดวกสบายต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่ไม่รู้จักเพียงพอของมนุษย์ แต่การที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น มนุษย์มีข้อจำกัดอยู่ตรงที่มนุษย์ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง มนุษย์จึงได้กระทำการใดๆ ลงไปโดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่จะมีผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบันการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมีมากขึ้นและจำนวนประชากรในประเทศก็เพิ่มมากขึ้น ทำให้ประชากรได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้นทั้งในลักษณะของการเป็นที่ย่อยอาศัย การตัดไม้เพื่อการค้า การเผาพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่การท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ เช่น การสร้างเขื่อน การตัดถนน และการเดินสายไฟฟ้าแรงสูง เป็นต้น ล้วนเป็นสาเหตุหนึ่งของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นบริเวณกว้าง (พยุ่ง ศรีจันทร์ทวงษ์และสาคร พรหมโคตร, 2561:267) นี้แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งที่มีสภาพเสื่อมโทรมลงซึ่งส่วนใหญ่เกิดมาจากการกระทำของมนุษย์

การที่มนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการดำรงชีวิต โดยการนำมาใช้ในการสร้างสรรค์ความเจริญเพื่อความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิตของตนดังกล่าวนี้นอกจากจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงแล้วยังก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์แก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์อีกด้วย นั่นคือทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ เกิดของเสีย เกิดความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมไปถึงการก่อให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น จำนวนทรัพยากรธรรมชาติลดลง อุทกภัยมีมากขึ้นในฤดูฝนหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล มีภาวะแห้งแล้งในฤดูแล้ง นำในลำห้วยลำคลองทั้งในเมืองและชนบทเน่าเสียปนเปื้อนด้วยมีสารเคมีพื้นที่เกษตรเสื่อมค่าและให้ผลผลิตต่ำ การปนเปื้อนของวัตถุมีพิษในอาหารและสิ่งแวดล้อม สัตว์น้ำลดลง สภาพสังคมเมืองมีการเห็นแก่ตัวมากขึ้น (จักรพรรธน์ วงศ์พรพวิณ, 2561:2) ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีการแก้ไขกันอย่างจริงจังในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” เพื่อให้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมบูรณ์และยั่งยืนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและจำแนกข้อมูลเอกสารออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) ข้อมูลเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

2) ข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานวิจัย สารคดี นิพนธ์ วิทยานิพนธ์ และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องต่างๆ

2. ขั้นตอนการตรวจสอบข้อมูล

หลังจากที่ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบเนื้อหาสาระในประเด็นที่ต้องการทราบ เมื่อได้คำตอบครบถ้วนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว จึงนำข้อมูลมาเรียบเรียงเป็นโครงสร้างเนื้อหาในสารบัญชานำวิจัย

3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์สังเคราะห์ และตีความเนื้อหาของข้อมูลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และหาข้อสรุปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งแต่ละประเด็น แล้วเรียบเรียงข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยา

4. ขั้นตอนสรุปผลการวิจัย อภิปรายและเสนอแนะ

เมื่อได้เรียบเรียงข้อมูลจากการวิเคราะห์ตามโครงสร้างเนื้อหาแล้ว นำข้อมูลที่ได้นำมาสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ตามลำดับ จึงนำเสนอผลสรุปการวิจัยโดยการอภิปรายผลแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อตอบโจทย์ตามวัตถุประสงค์ในหัวข้อวิจัยและเสนอแนะองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักพุทธจริยศาสตร์ เพราะทั้งสองศาสตร์ต่างก็มีกฎเกณฑ์การดำรงอยู่ที่คล้ายคลึงกันและสามารถอยู่ร่วมกันอย่างประสานสอดคล้องกันและกันได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากช่วงยุคแรกของพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการดำรงชีพอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ อย่างเช่นเหตุการณ์ที่สำคัญต่างๆ เกี่ยวกับพระองค์นั้นล้วนเกิดขึ้นในท่ามกลางธรรมชาติ กล่าวคือพระองค์ประสูติที่ใต้ต้นสาละในสวนลุมพินี ซึ่งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์และกรุงเทวทหะ บัดนี้เรียกว่า รุมมินเด อยู่ที่ป่าเดเรียน ประเทศเนปาล ตรัสรู้ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ปัจจุบันเรียกว่า พุทธคยา และทรงแสดงปฐมเทศนาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียกว่าสารนาถ และหลังจากที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้วตลอดเวลา 45 ปี พระองค์ได้เสด็จด้วยพระบาทเปล่าเพื่อทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เวไนยสัตว์ เสด็จจากหมู่บ้านสู่ตำบล จากตำบลสู่เมืองและสู่แคว้นแคว้นน้อยใหญ่ เสด็จประทับแรมในป่าท่ามกลางธรรมชาติเสีย

เป็นส่วนใหญ่ สถานที่ที่พระองค์ทรงเสด็จประทับจำพรรษามากที่สุดได้แก่ เขตวัน คือ สวนของเจ้าเขต และสถานที่ที่พระองค์ทรงประทับจำพรรษาส่วนใหญ่ล้วนเป็น สวน ป่า ภูเขา เช่น เวฬุวัน (สวนไผ่) ปุพพาราม ป่ามหาวัน ป่าไม้สีเสียด และมกุลบรรพต เป็นต้น สุดท้ายแม้แต่สถานที่ปรินิพพาน พระองค์ยังทรงเลือกสถานที่ปรินิพพานได้ร่มไม้ คือระหว่างต้นสาละคู่หนึ่งในสวนของพวกมัลลกะชฎิรีในกรุงกุสินารา ปัจจุบันเรียกกาเซีย จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าผู้เป็นมหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่ของโลก พระองค์ได้ดำรงพระชนชีพและเผยแผ่หลักคำสอนตลอดพระชนชีพอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้ทรงตรัสสอนให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มนุษย์จะต้องเอื้อเพื่อเกื้อกูลให้คงอยู่อย่างสมดุล ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความสงบในจิตใจ ป่า เขา แม่น้ำ ลำธารที่เป็นธรรมชาติล้วนเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมณธรรมทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย ในยุคแรกๆ ผู้ที่เข้ามาบวชในพุทธศาสนาเมื่อเรียนวิธีปฏิบัติกรรมฐานจากพระพุทธเจ้า หรือจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์แล้วก็จะแสวงหาที่สงบเพื่อปฏิบัติธรรม ส่วนใหญ่จะอยู่ในป่า ในถ้ำ มีพุทธดำรัสที่ทรงแนะนำสาวกให้ปฏิบัติธรรมในป่ามากมาย เช่น ภิกษุพึงนั่งและนอนอย่างสันโดษ พึงเดินอย่างสันโดษ พึงสงบระงับตามลำพัง พึงมีความยินดีในป่าตามลำพัง เป็นต้น การปฏิบัติธรรมในป่าอย่างสันโดษเป็นสิ่งที่ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ ประกาศยกย่องให้ภิกษุทั้งหลายเอาเป็นอย่างดังที่ทรงยกย่องพระมหากัสสปเถระว่าเป็นเลิศในทางธุดงค์ ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับป่าหลาย ข้อรวมทั้งการอยู่ป่าด้วย ประสบการณ์ที่เหล่าพุทธสาวกได้รับจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติล้วนสะท้อนออกมาในลักษณะชื่นชมยินดี พอใจที่จะปฏิบัติธรรมอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าพุทธจริยศาสตร์มองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่เป็นคุณค่าทั้งทางร่างกายและจิตใจ และที่สำคัญเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดความสงบในจิตใจอันเป็นปัจจัยสำคัญในการรู้แจ้งต่อไป

การที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยเกื้อกูลแก่ร่างกายและจิตใจของมนุษย์ จึงถือได้ว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นกัลยาณมิตรกับมนุษย์ ดังที่ปรากฏในพุทธพจน์ที่ว่า บุคคลนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของตนไม่ได้ไม่ควรหวั่นเกรงของต้นไม้เพราะผู้ประทุษร้ายต่อมิตรเป็นคนชั่วช้า เพราะการตัดไม้ทำลายป่านอกจากจะเป็นการกระทำที่ เห็นแก่ตัวและเป็นการประทุษร้ายต่อกัลยาณมิตรแล้ว ยังเป็นการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีของมนุษย์และทำลายที่อยู่อาศัยของสัตว์อื่นๆ อีกด้วย อีกนัยหนึ่งการทำลายป่าธรรมชาติยังเป็นการทำลายวิมานของเทวดาจำพวกที่มีวิมานอยู่บนต้นไม้ คือรุกขเทวดาด้วย หลักพุทธจริยศาสตร์จึงปฏิเสธความรุนแรงทุกประเภทที่กระทำต่อสัตว์ทุกชนิด หลักการนี้มีมาตั้งแต่เริ่มประกาศพุทธจริยศาสตร์ในยุคแรก นับตั้งแต่การดำหนิการบูชายัญของพวกพราหมณ์ว่าไม่มีประโยชน์อันใด มีแต่จะก่อให้เกิดทุกข์ทรมานแก่สัตว์นานาชนิดและเป็นบาปแก่ผู้กระทำ ในชาดกและพระสูตรต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงพยายามชี้ให้เห็นเสมอว่า สัตว์ต่างๆ ก็มีความเจ็บปวดทรมาน และต่างก็หลีกเลี่ยงความเจ็บปวดเหมือนกับมนุษย์ สรรพสัตว์เป็นเพื่อนร่วมวิญญูสงสารของมนุษย์ที่ต้องเวียน เกิดและตายผ่านความทุกข์ทรมานในวิญญูสงสาร เป็นสัตว์บ้าง มนุษย์บ้าง ด้วยอำนาจของกรรม เป็นผู้ทำกรรมต่างๆ และรับผลกระทบที่ตนกระทำไว้นกว่าจะหลุดพ้นจากวิญญูสงสาร มนุษย์จึงควรมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ พระสูตรสำคัญที่มีเนื้อหากล่าวถึงความมีเมตตาต่อสรรพสัตว์และสรรพสิ่ง เช่น กรณียเมตตสูตร อหิราชิกสูตรหรือขันธปริตร เป็นต้น เมตตา เป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นการอยู่ร่วมกับสัตว์

อื่นแม้จะมีพิษร้ายต่อมนุษย์ ก็ไม่ควรฆ่าหรือทำร้ายแต่ให้แสวงหา วิธีที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติทั้งสองฝ่าย จากพุทธประวัติ จะเห็นได้ว่าการทำให้สัตว์มีพิษหรือดุร้ายเชื่องด้วยอำนาจของเมตตาเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติและนำมาสั่งสอนสาวกอยู่เสมอ นับเป็นวิธีการอนุรักษ์สัตว์เพื่อให้เกิดความสมดุลของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เมตตาหรือหลักธรรมและวินัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์เป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะที่เป็นกิจกรรมเพื่อการดำเนินชีวิต อย่างเช่นมนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยสี่ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิต และกิจกรรมอื่นๆ ที่มนุษย์ได้นำเอาธรรมชาติมาส่งเสริมสนับสนุนเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายในด้านต่างๆ นั้น ก็ถือได้ว่ามนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น สอดคล้องกับประเวศ อินทองปาน (2559) ที่กล่าวไว้ในหนังสือพระพุทธจริยศาสตร์กับสิ่งแวดล้อมว่า สิ่งต่างๆ ล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทั้งในแง่บุคคลและส่วนรวม เมื่อทั้งสองอย่างนี้ปฏิบัติงานร่วมกันอย่างราบรื่นแล้ว ก็จะทำให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ที่ดีกว่าเก่า แนวคิดนี้จึงส่งผลการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมในแง่ที่ทำให้ไม่ปรารถนาจะเอาชนะธรรมชาติ เนื่องจากการทำลายความสอดคล้องและความกลมกลืนต่างๆ ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ แต่ต้องช่วยกันรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีเพื่อการอยู่ร่วมกัน หากมีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม คนในสังคมก็ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ ผู้ที่ไม่เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาก็อาจไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมได้ อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนั้น เป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องในลักษณะที่ไม่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือมนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้ตักตวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ฝ่ายเดียวแบบไม่รู้จักพอจนทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความเสียหายขาดความสมดุล แล้วทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ มากมายจนอาจจะเรียกได้ว่าถึงขั้นที่ไม่สามารถจะเยียวยาเอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาได้เหมือนเดิมอีก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ได้กระทำการใดๆ ลงไปโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในภายหลังและก็ยังพากันกอบโกยตักตวงเอาผลผลิตจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยไม่มีวี่แววว่าจะหยุดกระทำการที่สร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนถึงปัจจุบัน การที่มนุษย์ได้กระทำเช่นนี้ ก็เพราะมนุษย์คิดว่าตนเองเป็นจุดศูนย์กลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสามารถเรียนรู้กลไกหรือวิธีการจัดการกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ จึงพากันคิดหาวิธีเพื่อนำธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาอำนวยความสะดวกสบายให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนถึงปัจจุบัน ความเสียหายและภัยพิบัติจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้นเป็นทวีคูณอย่างไม่หยุดยั้งด้วยเช่นกัน เมื่อความเสียหายเกิดขึ้นเพราะการกระทำของมนุษย์เสียเป็นส่วนใหญ่ มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อผลการกระทำของตนเอง โดยมนุษย์ได้พยายามคิดหาวิธียับยั้งป้องกันฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีสภาพเสื่อมโทรมไปแล้วนั้นให้กลับคืนมาสู่ความสมบูรณ์ขึ้นอีกและรักษาธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมที่ยังคงมีความสมบูรณ์อยู่ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป การที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ได้นั้นมีหลายวิธี แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้เสนอหลักพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นว่าหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังที่ **คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2559)** ได้แสดงไว้ในหนังสือ พระพุทธจริยศาสตร์กับนิเวศวิทยาว่า พระพุทธเจ้ามีพระชนชีพสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ จึงทรงมองความสัมพันธ์ของมนุษย์กับระบบนิเวศ (ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ในฐานะเป็นสภาพแวดล้อมต่อการปฏิบัติเพื่อพัฒนามนุษย์ไปสู่เป้าหมายทางพระพุทธจริยศาสตร์ ปัญหาในระบบนิเวศในสมัยพุทธกาลมักจะเกิดขึ้นในลักษณะเชิงปัจเจกบุคคลที่บริโภคปัจจัย 4 มากกว่า เพราะเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำรงชีวิต วิธีการแก้ปัญหาเชิงนิเวศวิทยาจึงมุ่งเน้นที่ตัวมนุษย์โดยตรง เพราะพระพุทธจริยศาสตร์มีหลักอยู่ว่า สิ่งมีชีวิตและสัตว์ทุกชนิดต่างเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมด ชีวิตพรหมจรรย์เป็นชีวิตต้องไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นชีวิตที่สร้างประโยชน์อันเป็นสันติสุขและเป็นที่พักแก่สัตว์ทั้งหลายผ่านบทบัญญัติทางพระวินัย ดังจะเห็นได้จากการดำรงชีพของพระพุทธเจ้ารวมทั้งพระสาวกของพระองค์นั้นล้วนดำรงชีพอยู่กับธรรมชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งหลักพระธรรมวินัยก็มุ่งเน้นให้รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั่นคือมุ่งเน้นให้ภิกษุรวมไปถึงหมู่สงฆ์ได้ดำรงชีพที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นกัลยามิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อจะทรงบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อก็จะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย คล้ายกับ **จักรพรรณ วงศ์พรพจน์ (2561)** ได้สรุปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่นว่า พุทธจริยศาสตร์กับนิเวศวิทยามีความเกี่ยวข้องกันตรงที่ไม่ได้แบ่งแยกระหว่างสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติออกจากกัน นิเวศวิทยาจะสอนให้มนุษย์รู้จักรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนพุทธจริยศาสตร์จะมุ่งสอนให้มนุษย์มีความเมตตาต่อธรรมชาติและให้ปฏิบัติต่อธรรมชาติเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตน การทำลายธรรมชาติก็เหมือนกับการทำลายตนเอง เพราะจุดร่วมของมนุษย์กับธรรมชาติคือการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นั่นคือการทำลายสิ่งหนึ่งย่อมมีผลต่อเนื่องไปถึงการคงอยู่ของสิ่งอื่น อย่างเช่น การทำลายป่าไม้อย่างก่อให้เกิดผลเสียตามมา เช่น น้ำท่วม ดินถล่ม และการขาดแคลนแหล่งน้ำธรรมชาติ เป็นต้น การนำแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์มาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงเป็นการรักษาระบบนิเวศวิทยาของป่าไม้ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน นี่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของพุทธจริยศาสตร์ที่เอื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะหลักธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั้น ล้วนเป็นสิ่งเอื้อหนุนต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อมอื่นๆ จะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของพุทธจริยศาสตร์ในทุกองค์ภาพพล้วนเกิดในป่า หลักธรรมและวินัยก็ล้วนแสดงและบัญญัติในป่า หลักธรรมและวินัยเหล่านั้นจึงเป็นไปเพื่อเอื้อต่อการเอื้อหนุนและเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทั้งสิ้น เมื่อสังคมมนุษย์เห็นคุณค่าของป่าไม้น้อยลง จึงพากันทำลายป่าไม้ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของพวกตน เมื่อจำนวนป่าไม้ลดลง ภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดจากผลพวงของการทำลายป่าไม้ก็เกิดขึ้นมากเท่าที่ป่าไม้ได้ถูกทำลายลงไป สิ่งที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติมาก

ที่สุดคือมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ดังนั้นการนำหลักธรรมทางพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาวิกฤติป่าไม้ในเชิงนิเวศน์นี้ จึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะทำการฟื้นฟูหรืออนุรักษ์ป่าไม้ในส่วนที่ยังเหลืออยู่ให้คงอยู่คู่อยู่กับสังคมมนุษย์ต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่เบียดเบียนสัตว์ ดังเช่นการบัญญัติพระวินัยข้อหนึ่ง ความว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงทอดพระเนตรเห็นกุฏิอันงดงามหลังหนึ่งที่พระธินิยกุลมการบุตรก่อสร้างขึ้นเพื่ออยู่จำพรรษาสำหรับตน พระองค์ทรงดำริว่า การกระทำของภิกษุนั้นไม่สมควร เพราะการนำโคลนมาขยำก่อกุฏิดินล้วนนั้นจะทำให้ไปเบียดเบียนสัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นดินนั้น ให้ไปทำลายกุฏิ นั้นแล้วบัญญัติสิกขาว่า “ภิกษุไม่พึงทำกุฏิดินล้วน ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ” จะเห็นได้ว่าพระวินัยข้อนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะรักษาดินและป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์รวมไปถึงการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยการปลูกจิตสำนึกให้มนุษย์รู้จักคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับ**พระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง) และคณะ (2563)** ที่ได้สรุปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาสิ่งแวดล้อมในการพัฒนานิเวศสำนึกว่า การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมปัจจุบันได้ใช้ทั้งมาตรการทางข้อกฎหมาย การสร้างกิจกรรมทางวิชาการและเชิงปฏิบัติการนั้นยังไม่เพียงพอ ควรมีการเพิ่มนิเวศสำนึกทางปรัชญาและศาสนาด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หากไม่มีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น การแก้ปัญหาอาจทำได้ยาก ควรนำพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้เพราะพุทธปรัชญาได้มีชุดคำอธิบายในเรื่องนิยาม 5 ปฏิจสุมุปาบทและไตรลักษณ์ด้วยการมองโลกแบบองค์รวม ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมล้วนมีกระบวนการอิงอาศัยกันตามหลักเหตุและผลนั้น เพื่อให้มนุษย์ได้มองโลกกับตนเองเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่แสวงหา ครอบครอง ในการพัฒนานิเวศสำนึก ด้วยการสร้างปัญญาให้เห็นคุณค่าของระบบนิเวศ การใช้ความเมตตากรุณา ด้วยหลักเบญจศีลเบญจธรรมและการใช้หลักพละธรรม 4 เตรียมพลังแห่งนิเวศสำนึก ในการสร้างรูปแบบการพัฒนานิเวศสำนึกด้วยการเสริมจิตสำนึกของประชาชน ส่วนหลักพุทธจริยศาสตร์อื่นๆ ก็มีหลายหัวข้อธรรมที่สนับสนุนเกื้อกูลนำไปประยุกต์ใช้เพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นมองสรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์กันและกัน กล่าวคือสิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งนี้ก็เพื่อให้การดำรงอยู่ของภาพรวม นั่นคือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมไปถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีความสมดุลกัน ดังที่**พระมหา มิตร์ ฐิตปณฺโญ (วันยาว)** ได้สรุปไว้ในรายงานวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ตามแนวคิดทางพระพุทธจริยศาสตร์ว่า ความรู้จักประมาณเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ สร้างจิตสำนึก ความสัมพันธ์และแสดงถึงโครงสร้างทางกายและจิตที่มีความสัมพันธ์กันเป็นชีวิตที่อาศัยปัจจัย 4 เป็นเครื่องอุปโภคบริโภค ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดที่แสดงถึงระบบโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับการบริโภคบนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับระบบนิเวศ การศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์จึงเป็นการศึกษาเพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญทำให้มนุษย์ได้เข้าใจว่าไม่ได้เป็นจุดศูนย์กลางของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เป็นเพียงสิ่งๆ หนึ่งที่อยู่ภายใต้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น มนุษย์จึงไม่ควรที่จะไปเป็นผู้จัดการกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นผู้อาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำรงอยู่ ถ้าขาดธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์มนุษย์ก็ดำรงชีวิตอยู่ไม่ได้ หน้าที่ของมนุษย์จึงต้องช่วยกันรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับสังคมมนุษย์ การที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์อยู่ได้ก็ต้องอาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นหลักธรรมและวินัยมาประยุกต์ใช้ ปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กำลังเป็นปัญหาในปัจจุบันก็จะลดน้อยลงและนำความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้ง และพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แล้วก็ช่วยกันรักษาให้มีความอุดมสมบูรณ์นั้นคงอยู่อย่างยั่งยืนตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยพบประเด็นที่ควรเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มนุษย์จึงควรศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจังว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์เป็นของคู่กันในการดำรงอยู่จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้

2) มนุษย์ควรจะยอมรับเสียที่ว่าตนเองนั้นอยู่ภายใต้หรือเป็นเพียงอนุพันธ์หนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น การที่มนุษย์คิดว่าตนเองอยู่เหนือหรือเป็นจุดศูนย์กลางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้วไปจัดการกับธรรมชาติเพื่อสนองความต้องการตนเองแต่ฝ่ายเดียวนั้นถือว่าเป็นคิดผิดหรือการเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิง

3) สิ่งที่จะนำมาเป็นเครื่องมือในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุดก็คือการสร้างจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ซึ่งจิตสำนึกที่ว่านี้ต้องนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยกันประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นประโยชน์และเห็นโทษของการรักษาและการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างทั่วถึง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) การรักษาสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของวัดท่าประชุม ตำบลหนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

2) การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในจังหวัดขอนแก่น

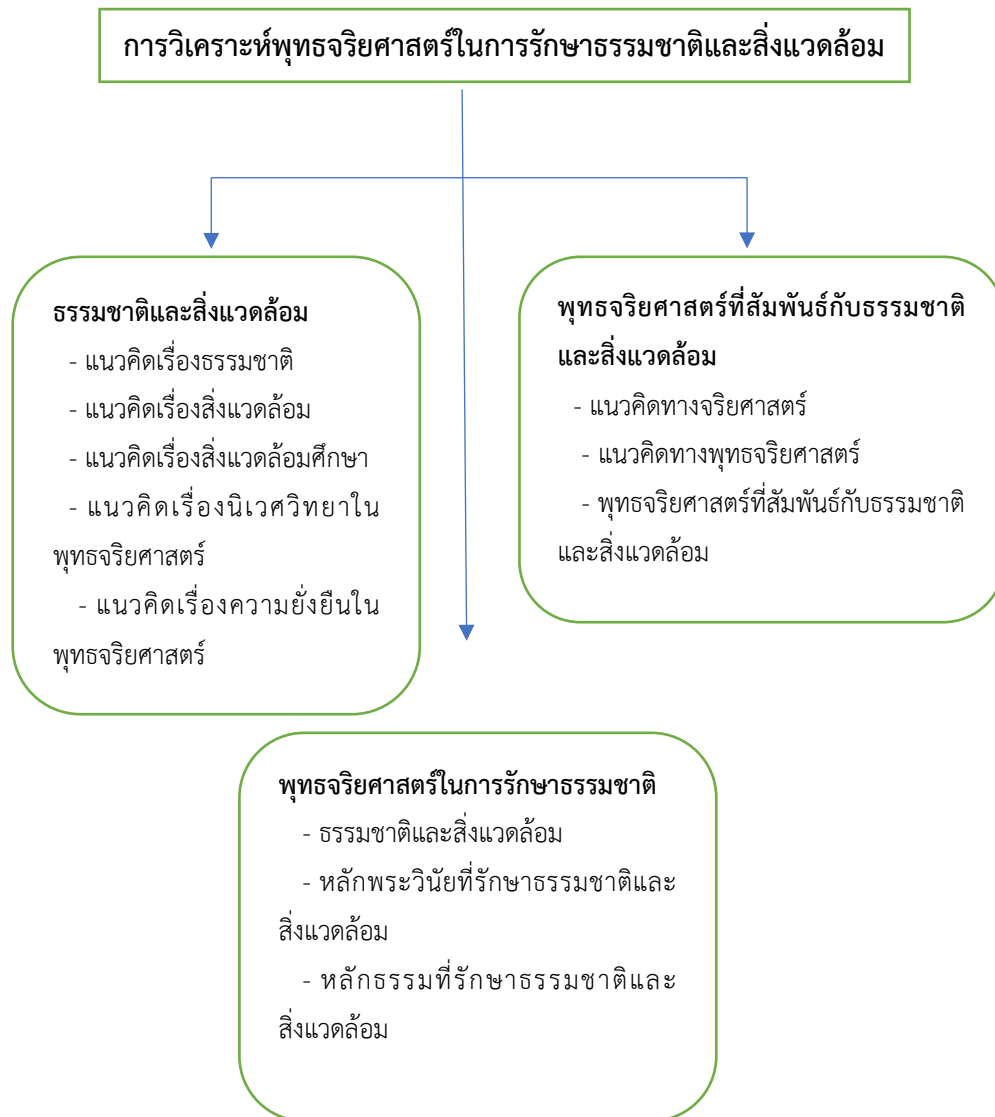
3) การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

องค์ความรู้ใหม่

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมนุษย์เป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะที่เป็นกิจกรรมเพื่อการดำเนินชีวิต อย่างเช่นมนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยสี่ คืออาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการ

ดำรงชีวิต และกิจกรรมอื่นๆ ที่มนุษย์ได้นำเอาธรรมชาติมาส่งเสริมสนับสนุนเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายในด้านต่างๆ นั้น ก็ถือได้ว่ามนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การที่มนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าวนั้น เป็นการเข้าไปเกี่ยวข้องกับลักษณะที่ไม่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือมนุษย์ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้ตัดทวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่ฝ่ายเดียวแบบไม่รู้จักพอจนทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความเสียหายขาดความสมดุล แล้วทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ มากมายจนอาจจะเรียกได้ว่าถึงขั้นที่ไม่สามารถจะเยียวยาเอาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมาได้เหมือนเดิมอีก ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ได้กระทำการใดๆ ลงไปโดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในภายหลังและก็ยังพากันกอบโกยตัดทวงเอาผลผลิตจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยไม่มีวิแวว่าจะหยุดกระทำการที่สร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนถึงปัจจุบัน การที่จะรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ได้นั้นมีหลายวิธี แต่ในที่นี้ผู้วิจัยได้เสนอหลักพุทธจริยศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเห็นว่าหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังจะเห็นได้จากการดำรงชีพของพระพุทธเจ้ารวมทั้งพระสาวกของพระองค์นั้นล้วนดำรงชีพอยู่กับธรรมชาติเสียเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งหลักพระธรรมวินัยก็มุ่งเน้นให้รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั่นคือมุ่งเน้นให้ภิกษุรวมไปถึงหมู่สงฆ์ได้ดำรงชีพที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นกัลยามิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ความจริงของกฎธรรมชาติ เมื่อจะทรงบัญญัติพระวินัยในแต่ละข้อก็จะทรงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระวินัยกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสอดคล้องเกื้อกูลต่อกันตลอดสาย ทั้งนี้ก็เพื่อการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่เบียดเบียนสัตว์ ดังเช่นการบัญญัติพระวินัยข้อหนึ่ง ความว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงทอดพระเนตรเห็นกฏีอันงดงามหลังหนึ่งที่พระธนิยกุมภการบุตรก่อสร้างขึ้นเพื่อยุ่จำพรรษาสำหรับตน พระองค์ทรงดำริว่า การกระทำของภิกษุนั้นไม่สมควร เพราะการนำโคลนมาขยำก่อกฏีดินล้วนนั้นจะทำให้ไปเบียดเบียนสัตว์ที่อาศัยอยู่ในพื้นดินนั้น ให้ไปทำลายกฏีนั้นแล้วบัญญัติสิกขาว่า “ภิกษุไม่พึงทำกฏีดินล้วน ภิกษุใดทำต้องอาบัติทุกกฏ” จะเห็นได้ว่าพระวินัยข้อนี้มีความมุ่งหมายที่จะรักษาดินและป้องกันไม่ให้ภิกษุฆ่าสัตว์ นอกจากนี้แล้วยังช่วยป้องกันมลพิษทางอากาศด้วย เพราะการทำกฏีดินจะต้องทำการเผาดินให้แข็งตัว ดินนั้นจึงจะคงทนไม่แตกง่าย ส่วนหลักธรรมนั้นก็มีหลายหัวข้อธรรมที่สนับสนุนเกื้อกูลให้นำไปประยุกต์ใช้เพื่อรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะหลักธรรมในพุทธจริยศาสตร์นั้นมองสรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์กันและกัน กล่าวคือสิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งนี้ก็เพื่อให้การดำรงอยู่ของภาพรวมคือมนุษย์และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสมดุลกลมกลืนกัน

จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นแผนภาพขององค์ความรู้ได้ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

Donald kozlovsky, (1974) *An Evolutionary and Ecological Ethics*, (Englewood Cliffs : Prentice-Hall.

Thurman, Robert A.F., (1984) *Buddhist Views of Nature : Variations on the Theme of Mother-Father Harmony*, in *On Nature*, (Notre Deme : University of Notre Dame Pres.

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (2559) *พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา*, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จักรพรรณ วงศ์พรพจน์, (2561) *นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น*, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประเวศ อินทองปาน, *พระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม*, (2559) กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พยุ่ง ศรีจันทพงษ์และสาคร พรหมโคตร, (2561) *จิตอาสา กับบทบาทการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาภูตโป่ง ป่าชุมชนบ้านบุงกุ่ม ต.นาหอ อ.ด่านซ้าย จ.เลย*, จิตอาสากับการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน, การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 เล่มที่ 3 มจร วิทยาเขตขอนแก่น.

พระมหามิตร ฐิตปัญโญ (วันยาว), (2559). *ความรู้จักประมาณในพระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐกิจในแนวพระราชดำริ, รายงานวิจัย*, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,